

Ludwig van Beethoven (1770-1827)

Το έργο του. Οι μελετητές χωρίζουν το έργο του σε τρεις περιόδους: Η πρώτη εκτείνεται μέχρι το 1802, όπου ο Beethoven αφομοιώνει το μουσικό ιδίωμα της εποχής και δημιουργεί το προσωπικό του ύφος.

Η δεύτερη φτάνει μέχρι το 1816, με κύριο χαρακτηριστικό το θυελλώδη ταμπεραμέντο και την επιβολή της προσωπικότητάς του, ενώ

αντίθετα στην τρίτη περίοδο ο συνθέτης γίνεται πιο εσωστρεφής και στοχαστικός.

Πρώτη περίοδος. Ο Beethoven κατάφερε να καθιερωθεί στη Βιέννη χάρη στην υποστήριξη του αριστοκρατικού κύκλου της Αυστρίας, της Βοημίας και της Ουγγαρίας. Στα έργα του βλέπουμε αφιερώσεις σε πρόσωπα που τον στήριξαν ψυχολογικά και οικονομικά. Για καιρό διέμενε στο παλάτι του πρίγκιπα Karl von Lichnowsky. Ο τελευταίος, μαζί με τον πρίγκιπα Kinsky και τον αρχιδούκα Rudolph, πρόσφερε στο συνθέτη ένα ετήσιο επίδομα, μέχρι τη στιγμή που ο Ιερώνυμος Βοναπάρτης, βασιλιάς της Βεσφαλίας, του έκανε καλύτερη προσφορά.

Οι πρώτες τρεις σονάτες για πιάνο είναι αφιερωμένες στο μεγάλο του δάσκαλο Haydn. Αν και έχουν τέσσερα μέρη αντί για τρία, που είναι το σύνηθες στις σονάτες του Haydn, παρουσιάζουν μεγάλες ομοιότητες στο μουσικό ιδίωμα. Στη γνωστή ως "Παθητική" Sonate pathétique, Op. 13 η αργή εισαγωγή Grave εμφανίζεται δύο φορές στο πρώτο μέρος, ενώ το θέμα του τελικού Rondo προσομοιάζει στο δεύτερο θέμα του πρώτου μέρους, προμηνύοντας "κυκλικές" συνδέσεις και αναφορές των μεταγενέστερων έργων. Πέρα από την επιρροή του Haydn, όσον αφορά στην πιανιστική υφή παρατηρούμε επιδράσεις των C.P.E. Bach, Muzio Clementi (1752-1832) και Jan Ladislav Dussek (1760-1812). Ο Haydn είναι επίσης το βασικότερο παράδειγμά του για τη σύνθεση των πρώτων του έξι κουαρτέτων εγχόρδων Op. 18 και των τριών πρώτων Τρίο για Πιάνο Op. 1.

Τον Απρίλιο του 1800, σε ένα γιγαντιαίο πρόγραμμα για τα σημερινά δεδομένα, ο Beethoven παρουσίασε την Πρώτη Συμφωνία μαζί με το Σεπτέτο του και ένα κοντσέρτο για πιάνο. Η ίδια συναυλία περιλάμβανε μια συμφωνία του Mozart, μια άρια και ένα ντουέτο από τη Δημιουργία του Haydn και αυτοσχεδιασμό στο πιάνο από τον Beethoven. Η πρώτη απόπειρα συμφωνικής γραφής δεν παρουσιάζει κάτι μη αναμενόμενο: Η δομή της Πρώτης Συμφωνίας ακολουθεί το πιο κλασικό πρότυπο.

Jaques-Luis David, 1801-1802. Ο πίνακας απεικονίζει τον Ναπολέοντα Βοναπάρτη στον οποίο ο Beethoven είχε αρχικά αφιερώσει την Τρίτη του Συμφωνία.

Η προσωπική γραφή του Beethoven φαίνεται όμως από τις συχνές εναλλαγές δυναμικής και τις απότομες εξάρσεις. Η Δεύτερη Συμφωνία σε ρε μείζονα, γραμμένη δύο χρόνια αργότερα, αρχίζει να ξεφεύγει από την πεπατημένη: ιδιαίτερα μεγάλη coda στο πρώτο μέρος, πολλαπλά θέματα στο δεύτερο και μεγαλύτερες διαστάσεις στο τρίτο και το τέταρτο.

Δεύτερη περίοδος. Στη δεύτερη δημιουργική περίοδο ο Beethoven έχει αναγνωριστεί στην Ευρώπη ως πιανίστας και συνθέτης. Έχοντας αφομοιώσει τη μουσική γλώσσα της εποχής,

ανέπτυξε το προσωπικό του στίλ και κάθε σελίδα που έγραφε φέρει πλέον την ατομική του σφραγίδα. Η δεύτερη περίοδος χαρακτηρίζεται από πολλούς μελετητές ως "ηρωική", όχι μόνο επειδή ξεκινά με την ομότιτλη συμφωνία, αλλά και επειδή τα περισσότερα έργα της παρουσιάζουν στοιχεία δυναμισμού και έξαρσης, κάτι το επικό και θριαμβευτικό. Με την Τρίτη Συμφωνία ο Beethoven απομακρύνθηκε από την καθιερωμένη γραφή συμφωνιών. Τεράστια για την εποχή σε διαστάσεις, βρήκε από διαφωνίες και από παρεκτροπές στην κλασική δομή. Η ιδέα της αποθέωσης ενός ήρωα εκφράζεται καθ' όλη τη διάρκεια του έργου. Πιο εμφανές ωστόσο είναι το Πένθιμο Εμβατήριο (δεύτερο μέρος), στο οποίο ο Beethoven παραπέμπει στη Γαλλική Επανάσταση: φανφάρες, πομπές, εμβατήρια. Ο Fidelio, η μοναδική όπερα του Beethoven, είναι επίσης συνδεδεμένη με τη Γαλλική Επανάσταση. Ο ηρωισμός, η αυταπάρνηση και τα ιδεώδη της επανάστασης προσωποποιούνται στο χαρακτήρα της Λεονόρας, η οποία μεταμφιεσμένη σε άντρα, διασώζει τον άντρα της από τη φυλακή. Η πρώτη παράσταση δόθηκε το 1805, το έργο ανέβηκε με αναθεωρήσεις την επόμενη χρονιά και το 1814 παρουσιάστηκε σε μια τρίτη εκδοχή. Σε όλες αυτές τις αλλαγές ο Beethoven συνέθεσε τέσσερις διαφορετικές εισαγωγές! Ο Ρώσος πρέσβης στη Βιέννη κόμης Razumovsky έμεινε στην ιστορία χάρη στα ομότιπλα κουαρτέτα Op. 59 του Beethoven. Για να τιμήσει τον άνθρωπο που του τα παρήγγειλε, ο συνθέτης χρησιμοποίησε ρώσικες μελωδίες σε διάφορα σημεία των έργων. Ο κόμης Rasumovsky, ερασιτέχνης μουσικός, έπαιζε ο ίδιος δεύτερο βιολί σε κουαρτέτα εν χορδών. Μέσα σε περίοδο δύο ετών –από το 1806 έως το 1808– ο Beethoven συνέθεσε την Τέταρτη, την Πέμπτη και την Έκτη Συμφωνία, οι οποίες έχουν πολύ διαφορετικό χαρακτήρα μεταξύ τους. Το χιούμορ και η ευθυμία της Τέταρτης διαδέχεται η δραματικότητα της Πέμπτης, ενώ η Έκτη αποπνέει την ψυχική ηρεμία της φύσης. Στην Πέμπτη Συμφωνία η μάχη για τη νίκη εκφράζεται με τη μετάβαση από την ελάσσονα τονικότητα στη μείζονα, καθώς και από το θριαμβικό φινάλε. Στην Έκτη Συμφωνία, την Ποιμενική, απεικονίζεται μια σκηνή από τη ζωή στη φύση. Στο δεύτερο αργό μέρος –σκηνή δίπλα στο ρυάκι– το φλάουτο, το όμποε και το κλαρίνο μιμούνται τους ήχους του αηδονιού, του ορτυκιού και του κούκου αντίστοιχα. Το εμβόλιμο μέρος Καταιγίδα εισάγει το φινάλε με την επονομασία Χαρούμενα αισθήματα μετά την καταιγίδα. Οι δύο τελευταίες συμφωνίες της περιόδου αυτής δημιουργήθηκαν το 1812. Το ασυνήθιστο χαρακτηριστικό της Έβδομης είναι το εκτεταμένο τρίτο μέρος, ενώ της Όγδοης η μικρή της έκταση.

Χαρακτηριστικό της μουσικής για πιάνο της περιόδου αυτής είναι η επέκταση των καθιερωμένων δομών, όπως της σονάτας, του ροντό και των παραλλαγών, στα άκρα. Στις σονάτες περιλαμβάνονται αυτές του Σεληνόφωτος και της Καταιγίδας –προμηνύοντας με το ρετσιτατίβο πριν από την επανέκθεση του πρώτου μέρους την Ενάτη Συμφωνία– η Waldstein και η Appassionata (παθιασμένη σονάτα). Στα κοντσέρτα για πιάνο ο Beethoven χρησιμοποίησε το παράδειγμα των αντίστοιχων έργων του Mozart, αναπτύσσοντας όμως την εκφραστική γκάμα και αυξάνοντας τη διάρκεια.

Hubert Robert, Φανταστική θέα του Λούβρου σε ερείπια, 1796. Το ενδιαφέρον για την αισθητική αξία των ερειπίων φτάνει μέχρι το σημείο να παριστάνεται ερειπωμένο ένα υπαρκτό και ακόμη ζωντανό κτίριο (το Λούβρο). Το ζωγραφικό έργο προκαλεί μελαγχολικά αισθήματα και για το πέρασμα του χρόνου, θέματα που προαναγγέλλουν το ρομαντισμό.

Τρίτη περίοδος. Κατά το 1816 ο Beethoven αποσύρθηκε από τις κοινωνικές εκδηλώσεις έπειτα από την επιδείνωση της κωφώσεώς του. Τα έργα του είναι πιο περιεκτικά, βαθυστόχαστα και αποπνέουν είτε ηρεμία είτε θεϊκή μεγαλοπρέπεια. Η δομή τους είναι πιο

αφηρημένη, ενώ τα σύνορα των μουσικών φράσεων και των επιμέρους τμημάτων γίνονται τόσο συγκεχυμένα που δύσκολα γίνονται αντιληπτά η αρχή και το τέλος τους.

Οι παραλλαγές είναι μια μορφή την οποία ο Beethoven χρησιμοποίησε κατά κόρον στα έργα της τελευταίας περιόδου, όπως η Σονάτα για Πιάνο Op. 106, το Κουαρτέτο Εγχόρδων Op. 132 και η Ενάτη Συμφωνία. Η βασικότερη διαφορά με την προηγούμενη τεχνική σύνθεσης παραλλαγών είναι ότι εκτός από την ταχύτητα του θέματος αλλάζουν ο χαρακτήρας και η διάθεσή του. Οι Παραλλαγές Diabelli είναι από τα σημαντικότερα έργα του είδους και έγιναν το παράδειγμα για πολλά έργα του ρομαντισμού.

Άλλο κύριο χαρακτηριστικό των τελευταίων έργων είναι τα τμήματα που μοιάζουν με αυτοσχεδιασμό ή φωνητικό ρετσιτατίβο και μας δίνουν μια εικόνα για το πώς πιθανότατα ο Beethoven αυτοσχεδίασε στο πιάνο.

Η Missa Solemnis (Σοβαρή Λειτουργία) είναι ένα από τα επιβλητικότερα έργα της τελευταίας περιόδου, γεμάτο θρησκευτικότητα και πίστη. Αποτελεί φόρο τιμής στον Händel, από τον οποίο παραδειγματίζεται για τη σύνθεση των φωνητικών μερών. Στη Λειτουργία είναι έντονη η αντισημιτική υφή, η οποία διαποτίζει και τα υπόλοιπα έργα της περιόδου και δείχνει τον αδιάκοπο σεβασμό στο έργο του J.S.Bach. Μέρη που χρησιμοποιούν φούγκα θα συναντήσουμε στις Σονάτες για Πιάνο Op. 101, 106, 110, στο Κουαρτέτο εγχόρδων σε ντο δίεση ελάσσονα Op. 131, στη γιγαντιαία Grosse Fuge (Μεγάλη Φούγκα), γραμμένη για το Κουαρτέτο εγχόρδων Op. 133, και στο φινάλε της Ενάτης Συμφωνίας.

Ο Beethoven δεν μπορούσε να ακούσει τις ζητωκραυγές του πλήθους που τον αποθέωνε μετά το πέρας της πρώτης εκτέλεσης της Ενάτης Συμφωνίας το Μάιο του 1824. Έτσι, χρειάστηκε οι σολίστες να τον πιάσουν από το μανίκι και να τον κατευθύνουν στο κοινό για να υποκλιθεί. Η βασική καινοτομία της Ενάτης Συμφωνίας δεν είναι μόνο η χρήση της χορωδίας και των τεσσάρων σολίστ-τραγουδιστών στη μελοποίηση του ποιήματος Ωδή στη Χαρά του Schiller, αλλά και η πρωτότυπη δομή του τελευταίου μέρους. Η Ενάτη Συμφωνία είναι η αποθέωση της έκφρασης της ηθικής, της πίστης και της αδερφοσύνης – ένα μνημείο της δύναμης του ανθρώπινου πνεύματος.

Συνιστώμενες ηχογραφήσεις

- Κοντσέρτα για πιάνο op. 1-5, Perahia (πιάνο), Concertgebouw Orchest/Haitink (Sony Classical)
- Κοντσέρτο για βιολί, Perlman, Philharmonia Orchestra/Giulini (EMI)
- Συμφωνίες op. 1-9, Chamber Orchestra of Europe/Harnoncourt (Warner)//Berliner Philharmoniker/Karajan 1961-2 (Deutsche Grammophon, SACD)
- Κουαρτέτα εγχόρδων, Takács Quartet (Decca)
- Σονάτες για πιάνο op. 28-32, Pollini (Deutsche Grammophon)
- Missa Solemnis, Margiono (σοπρ.), Robbin (μέτζο), Kendall (τεν.), Miles (μπ.), Monteverdi Choir, English Baroque Soloists/Gardiner (Archiv)
- Fidelio, Janowitz (σοπρ.), Popp (σοπρ.), Kollo (τεν.), Sotin (μπ.), Fischer-Dieskau (βαρ.) Wiener Philharmoniker/Bernstein (Deutsche Grammophon)

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ -ΚΛΑΣΣΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ